

PREVAJANJE IN ADAPTIRANJE SRPSKOHRVAŠKEGA
ASIMETRIČNEGA DESETERCA V SLOVENŠČINO

Aleksander Bjelčević¹
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Key words: comparative metrics, syllabotonic verse, syllabic verse, trochaic phrasing, caesura, zeugma

Summary: Slovene translations of serbian epic folk songs, written in scr. »deseterac« metrum, began in 1832 with the translation of *Hasanaginica*; this and all the following translations were made in trochaic decasyllable. The comparison of four slovene translations (*Hasanaginica* 1832, *Marko Kraljevič i Musa kesedžija* 1852, *Kraljevič Marko ukida svabarinu* 1858, *Zidanje Ravanice* 1889) with serbian original corpus (Stefanović 1992) shows substantial changes in all four rhythmic constants and tendencies of scr. deseterac. These four parameter are: 1) only a slight *tendency* towards trochaic accentual rhythm (– U– U– U– U) up to the 6th syllable; 2) trochaic phrasing: majority of the boundaries between accentual-units (accented word plus clitics) fall on foot boundaries and very rarely in the middle of the foot; 3) caesura - a compulsory (100 %) accentual-unit boundary after 4th syllable; 4) two zeugmas: third and 4th syllable belong to same accentual-unit; so do 9th and 10th syllable.

Slovene trochaic decasyllable is just the opposite: 1) accentuation of strong and weak positions is strongly trochaic; 2) trochaic phrasing is weaker; 3) it has only tendency towards caesura; 4) the first zeugma is abandoned. – In slovene verse only the accents are prominent factors of rhythm.

Ključne besede: primerjalna verzologija, silabotonični verz, silabični verz, trohejsko fraziranje, cezura, zeugma

Povzetek: Slovensko prevajanje srbskohrvaških pesmi, napisanih v asimetričnem desetercu, se začnejo s prevodom *Hasanaginice* 1832. Nadaljnji prevodi sledijo od sredine 40-ih let naprej. Vsi prevodi so narejeni v trohejskem desetercu. Analiziral sem štiri prevode: *Hasanaginica* 1832, *Marko Kraljevič i Musa kesedžija* 1852, *Kraljevič Marko ukida svabarinu* 1858, *Zidanje Ravanice* 1889. Primerjal sem, kako se v prevodih obnašajo te tendence in konstante srbohhrvaškega deseterca: 1) *tendencia* k naglašanju parnih in raznaglašanju neparnih zlogovnih položajev do šestega zloga; 2) trohejsko fraziranje; 3) cezura kot 100 % *meja med akcentnimi enotami*; 4) *zeugma* med 3. in 4. zlogom in med 9. in 10. zlogom. 5) Prva in druga *tendencia* velja za korpus kot celoto, korpus pa ima *šest različnih tipov*, ki ne sledijo

¹ © Bjelčević, A. 2015.

tema dvema praviloma (Stefanović 1992). Slovenski trohejski deseterec je drugačen, nekako ravno nasproten (nasprotja so tu in v prejšnjem odstavku označena s kurzivo): 1) naglašanje parnih in raznaglašanje neparnih položajev je *izrazito*; 2) trohejsko fraziranje je rahlo *šibkejše*; 3) cezure *ni*; 4) *ukinjena* je prva zevgma. 5) Slovenski trohejski deseterec je *enoten*.

1. Uvod

V tem članku bom primerjal ritmiko srbohrvaškega² (odslej shr.) asimetričnega deseterca (4+6) in slovenskega trohejskega deseterca. Asimetričnega deseterca v slovenski ljudski pesmi sploh ni, ker nimamo epskih, junaških ljudskih pesmi. Pesmi v desetercih se pojejo le med Srbi v Beli krajini (obj. v SLP 1, 2 in 3 ter in zlasti v Terseglav 1996). Toda deseterec Slovenci vendarle imamo –v književnoj poeziji. V 30-ih letih 19. stoletja so se začele prevajati srbskorvaške ljudske pesmi in pisati izvirne knjižne epske pesmi v trohejskem desetercu (npr. Franc Cegnar: *Pegam in Lambergar*, wikivir).

Za shr. ljudski deseterec se po raziskavah Svetozarja Petrovića (1971) in posebej Mirjane Stefanović (1992) lahko z gotovostjo reče, da niha med čisto silabičnim stihom in takim s trohejsko tendenco. Ampa slovenski, nemski (npr. Goethe), ruski (Rastov) i celo poljski (Jastrzebiec-Kozłowski; prim. tekst *Kosowska dziewczina* na <http://www.rastko.rs/>), kjer je močna silabična ni slabu silabotonična tradicija) so ta stih prevajali v tipični trohejski, torej silabotonični stih.

Pri Slovencih je prevajanja in posvajanje deseterca posledica močne južnoslovske kulturno-politične orientacije v 19. stoletju. Začelo se je s prevodom *Hasanaginice* (pod naslovom *Asan-aginka* v pesniškem almanahu *Kranjska čbelica* leta 1832; že leta 1831 je v istem časopisu France Prešeren predelal slovensko ljudsko pesem *Lepa Vida* v trohejske deseterce. Do konca 50-ih se je prevedlo ali v prozi povzemalo okrog deset shr. ljudskih pesmi, vse v trohejskom desetercu, npr. *Kraljević Marko i vila* 1849 v časopisu *Slovenija*, *Marko Kraljević i Musa kesedžija* 1852, *Smert Marka Kraljevića* 1853, *Oranje Kraljevića Marka* 1853 (te tri v Kmetijskih in rokodelskih novicah), *Marko ukida svabarinu* 1858 (pod naslovom *Serbska narodna pesem*), 1889-e je Ivan Mohorčič prevedel veliko pesmi o kosovskem ciklu za knjigo *Srbske narodne pesmi o boju na Kosovem*, originalne srbske pesmi so izšle v knjigi že leta 1865 (Janko Pajk).

² Taj izraz upotrebljavam bez političke konotacije.

2. Ritmična struktura srbohrvaškega asimetričnega deseterca

Guslarji dosledno skrbijo, da imajo njihovi stih i te metrične konstante (za minimalna odstopanja gl. Stefanović 1992):

a) 4. in 10. zlog sta vedno **nenaglašena** (kar je znak za konec polstih in konec stih). Njuna nenaglašenost ni mehanska posledica dejstva, da večzložne besede v novoštokavščini na zadnjem zlogu nimajo naglasa: guslar bi na 4. in 10. zlog lahko postavil naglašeno enozložnico, ampak noče.

b) Za četrtim zlogom je **cezura**. Cezura ni pavza, ampak je stoprocentna meja me akcentnimi enotami³: na 4. zlogu nikoli ne bo proklitike, na 5. nikoli enklitike; 4. in 5. zlog nista nikoli zasedena z eno večzložno besedo (ni možno »onde je *pa/la* krvca od junaka«, ampak le »onde j' pala | krvca od junaka»; *Kosovka djevojka*).

c) Posledično je med 3. in 4. zlogom in med 9. in 10. zlogom **zevgma/most**: zevgma pomeni, da 3. in 4. zlog pripadata isti akcentni enoti, da vmes ni meje; enako 9. in 10. zlog (»Što se bjeli u gori zelenoj?«).⁴

č) Od ritmičnih tendenc je izrazita le ena: pogosta naglašenost 5. zloga (3. ikta).

d) V mnogih, a zdaleč ne vseh pesmih pa so tudi **trohejske tendence** k —U—U—U—U—U: včasih močnejše, včasih šibkejše, redko pa gre za pravi trohejski stih, kakršen je npr. slovenski ali nemški.

Vprašanje ali je tendenco k trohejskosti, torej k silabotoničnosti, dovolj močna, da ima smisel govoriti o silabotoničnosti, ali pa je shr. deseterec zgolj silabični stih, je 200 let stara debata (Franičević 1957, Petrović 1971, Stefanović 1992). Pri tem je deseterec smiselno primerjati s shr. osmercem, kjer je ta tendenca tako zelo izrazita (npr. že v baročnih pasijonskih pesmih kot *Plač Marije oz. Plač gospoje* (wikiizvor) iz leta 1505), da osmerek velja za trohejski stih. Gre torej za vprašanje, kdaj je shr. narodni stih **še** silabični, kdaj pa je **že** silabotonični? Med silabizmom srbskega deseterca in silabotonizmom slovenskega trohejskega deseterca je namreč **kontinuum** brez jasne meje, ob kateri bi lahko rekli: tu pa se začinja silabotonizem (*Plač gospoje* je vmes). Številke v vseh spodaj objavljenih tabelah so ilustracija te dileme.

V tem poglavju se bom posvetil prav temu vprašanju. O trohejskosti odloča dvoje:

³ Naglasna enota je naglašena beseda plus eventualna klitika, npr. v stihu »ili grmi./ il' se zemlja / trese?« (*Kraljević Marko i Vuča đeneral*) so tri.

⁴ Kako fascinanten občutek za melodijo jezika! pri stotinah guslarjev in stoletjih tradicije. Pomislimo: v desetstisočih stihov desetih pevcev ne bo na 4. zlogu nikoli proklitike, na 5. pa nikoli enklitike.

1) Predvsem naglašenost zlogov: jaka mesta (neparni zlogi) težijo k **čim pogostejši naglašenosti** (med 100 % in 50 %), slaba mesta (neparni) pa k **čim redkejši naglašenosti** (med 0 % in 20 %).

2) Pa tudi **trohejsko fraziranje**: meje med akcentskimi celinami so za parnimi zlogi (na mejah stopic) bolj pogoste kot za neparnimi.

Vprašanje o tendenci k silabotoničnosti se glasi: ali shr. narodni izpolnjuje pogoje (1) in (2)?

Ta pogoja opazujemo na primeru *Hasanaginice* in njenega prevod v slovenščino (1832) ter osmerca *Plač gospoje* (Franičević 1979: 15):

Tabela 1: Naglašenost zlogov (v procentih) v shr. Fortisovi *Hasanaginici* (Stefanović 1992: 194) in v slovenskem prevodu (moji rezultati) – **krepki tisk** v vseh tabelah pomeni krepke položaje/ikte v stihu:

zlog	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Shr. <i>Hasanaginica</i>	41	36	54	0	76	21	33	32	46	0
slovenski prevod	74	2	89	3	80	2	42	2	99	1
<i>Plač gospoje</i>	63	21	73	2	66	9	90	0		

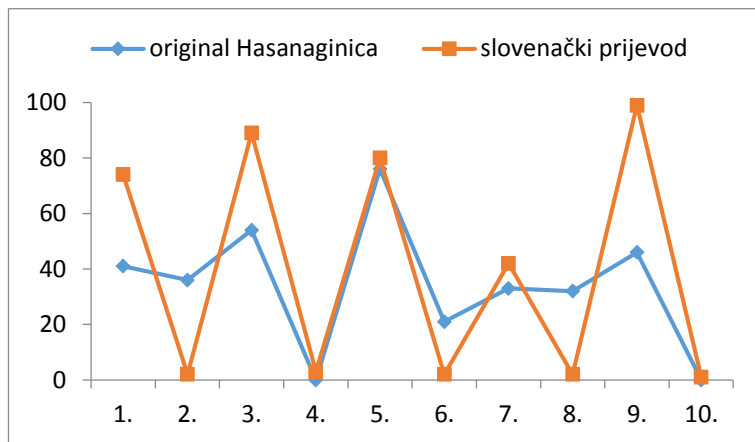
Odgovor: Slovenski prevod *Hasanaginice* je po naglašenosti tipično trohejski. Shr. original pa ima le trohejsko *tendenco* in še to zgolj do 6. zloga. Plač Marije je nekje vmes, vendar dovolj blizu prevodu *Hasanaginice*, da velja za trohej. Tendenca v tem primeru pomeni:

a) krepki položaji v stihu so *redkeje* naglašeni kot v slovenskem prevodu, npr. 41 vs. 74 (trohejskost shr. je manjša),

b) šibki položaji pa *pogosteje* kot v slovenskem prevodu, npr. 36 vs. 2 (trohejskost shr. je manjša).

To je očitno, ko damo te številke grafikon:

Graf 1: Naglašenost zlogov v shr. *Hasanaginici* in v prevodu

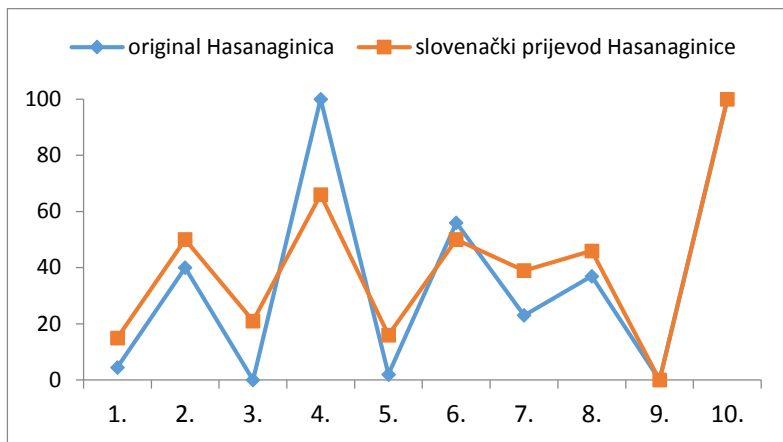
Drugačno sliko nam pokaže trohejsko fraziranje. Trohejsko fraziranje pomeni, da se meje med akcentnimi enotami pogosto pokrivajo z mejami stopic: čimveč pokrivanja pomeni temveč trohejskosti. Še pomembneje pa je, da ne stojijo sredi stopic: če so meje sredi stopic, ni trohejskega fraziranja.

Grafična ponazoritev (/ je meja med akcentnimi enotami, | pa meja stopic): trohejsko -U/|-U/|-U-U/|-U; netrohejsko -/U|-/U|-/U|-/U|-/U
 Primer trohejskega fraziranja (slov. prevod *K. Marko i Musa kesedžija*): »Vino /|pije /| Musa /|Arba/nasec« (skandirajmo tako, da na mejah stopic za hipec pomolčimo : Vno/pije/Musa/Arba/nasec)
 Primer ne-trohejskega fraziranja: »Že | mi/nulo /| je de/veto /| leto (skandirajmo: »Žemi/nulo/jede/veto/leto).

Tabela 2: Meje med akcentnimi enotami – trohejsko fraziranje – v shr. *Hasanaginici* (Franičević 1979: 122) in slovenskem prevodu:

Zlog	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9 ⁹	10.
shr. <i>Hasanaginica</i>	<u>4,5</u>	40	<u>0</u>	100	<u>2</u>	56	23	37	0	100
slovenski prevod	<u>15</u>	50	<u>21</u>	66	<u>16</u>	50	39	46	0	100

Graf 2: Meje med akcentnimi enotami v shr. *Hasanaginici* in slv. prevodu:

Trohejsko fraziranje je izrazito v obeh tekstih: shr. in slovenskem. Toda v shr. *Hasanaginici* je močnejše:

a) Za neparnimi zlogi (sredi stopic) je manj besednih mej kot v slovenščini (v tabeli podčrtano), npr. 4,5 vs. 15 in 0 vs. 21

b) za parnimi zlogi (na mejah stopic) pa podobno kot v slovenskem prevodu (razen na cezuri).

Za trohejsko fraziranje je parameter (a) pomembnejši od (b).

Primerjave procentov po obeh parametrih kažeta: v shr. *Hasanaginici* o trohejski tendenci odločajo predvsem meje med akcentnimi enotami; te so ritmotvornejše od naglasa. V slovenskem prevodu pa odločajo predvsem naglasi; ti so ritmotvornejše od mej. Vsota obeh ritmotvornih dejavnikov kaže, da je shr. stih znatno manj trohejski.

Ali lahko iz te rezultate posplošimo na celotno shr. epiko in na vse slovenske prevode? Za oboje samo deloma – ritem se po obeh parametrih spreminja od pesmi do pesmi. Tule bom pokazal shr. rezultate, slovenske pa v naslednjem poglavju.

Raziskave Svetozarja Petrovića (1971) in še posebej Mirjane Stefanović (1992) kažejo tole: le 24 % shr. pesmi ima v celoti trohejsko *tendenco* (npr. *Smrt Kraljevića Marka*); v drugih je trohejski le prvi polstih, drugi polstih pa je ali daktilski (*Ženidba Sibirjanina Janka*) ali silabični (*Zidanje Skadra*), nekatere pa so v celoti silabične. Stefanović je pesmi

razvrstila v šest takih skupin, šest tipov deseterca (Stefanović 1992: 189-195). Pokazal bom tri najbolj ilustrativne.

Najprej pogledjmo naglašenost:

Tabela 4: Naglašenost zlogov v šestih skupinah: zadnja kolona kaže naglasno tendenco posebej za prvi polustih + posebej za drugi polustih: T je trohejska tendenca, D je daktilska, S pomeni, da ni nikakršne tendence odnosno da je polstih silabični.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	
ves predvukovski korpus	45	36	53	0,4	71	26	33	40	41	0	T+S
I skupina: 24 % pesmi	47	32	58	0,15	72	25	40	30	47	0	T+T
II skupina: 26 % pesmi	49	35	52	0,26	70	28	30	49	35	0	T+D
VI skupina: 11 % pesmi	38	44	44	0,33	72	26	33	41	41	0	S+S

Rezultati v tabeli so jasni:

- cel predvukovski korpus ima trohejsko tendenco le do 6. zloga.
- Dosledno trohejsko tendenco ima le prva grupa – torej zgolj 24 % pesmi iz predvukovskega korpusa. Odgovor na vprašanje, ali je shr. narodni deseterec trohejski, se glasi: le 24 %.
- V II. grupi ima trohejsko tendenco le prvi polustih; drugi polustih pa ima daktilsko tendenco —U—UU (**70**, 28, 30, **49**, 35, 0).
- Stihi VI. grupe so povsem silabični.

Poglejmo trohejsko fraziranje. Predvukovski korpus kot celota ima tale razpored akcentnih enot:

predvukovski korpus	3	31	<u>0,3</u>	100	3,8	50	25	32	0	100
---------------------	---	-----------	------------	------------	-----	-----------	----	-----------	---	-----

Rezultati za posamezne skupine (omenjenih šest tipov) pa so različni – podrobni podatki so v Stefanović 1992: 201-203.

Ali torej iz *Hasanaginice* lahko posplošujemo na shr. deseterec? Posplošimo lahko za predvukovski korpus kot celoto: ta se obnaša enako. Ne moremo pa posplošiti na vsako pesem, ker je vsaka od šestih skupin

pesmi drugačna. Podobno velja tudi za slovenske prevode: rezultati so v naslednjem poglavju.

Vprašanje o trohejskosti shr. deseterca je Stefanović 1992 rešila takole:
 a) korpus kot celota ima tendenco k trohejskem naglaševanju le do 6. zloga.
 b) Shr. deseterec razpade v šest različnih skupin oz. tipov in le ena ima dosledno trohejsko tendenco po obeh parametrih (naglašenosti in fraziranja).

3. Nadaljnja primerjava slovenskega in shr. deseterca

V štirih slovenskih prevodih med leti 1831 in 1853 (400 stihov različnih prevajalcev) bom analiziral vse štiri konstante in tendence, značilne za shr. deseterec: 1) naglašenost, 2) trohejsko fraziranje, 3) cezuro in 4) zvegmomost. Parametri 1, 3 in 4 so v slovenskih prevodih ravno precej drugačni, lahko rečemo **nasprotni shr. desetercu**: naglašanje je močnejše, fraziranje nekoliko šibkejše, cezura je pretvorjena v tendenco, prva zvegma je ukinjena.

Primerjam s predvukovskim korpusom in 12 pesmimi iz Vuka (Franičević 1975: 86, 96): procenti za oba korpusa so zaradi jasnosti zapisani v drugačnem fonu.

3.1 Trohejska naglašenost slovenskih prevodov

Silabični ali zgolj blago trohejski stih za Slovence oz. slovensko poezijo ni sprejemljiv, ker je tradicija ljudske, cerkvene in knjižne poezije od 17. stoletja naprej silabotonična (Bjelčević 2004). Slovenski trohejski deseterec je popolnoma silabotonični stih.

Tabela 6: Primerjava slovenskih prevodov s predvukovskim korpusom in 12 pesmimi iz Vuka

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Prevod <i>Kraljević Marko ukida svaDbarinu</i>	58	<u>8</u>	80	4	62	<u>18</u>	24	<u>5</u>	9 8	0
Prevod <i>Hasanaginice</i>	74	<u>2</u>	89	3	80	<u>2</u>	42	<u>2</u>	9 9	1
Prevod <i>Kraljević Marko i Musa kesedžija</i>	51	<u>4</u>	83	3	65	<u>4</u>	55	<u>1</u>	9 6	0
Prevod <i>Zidanje Ravanice</i>	59	<u>1</u>	88	2	79	<u>4</u>	42	<u>3</u>	1 0 0	0
predvukovski korpus	45	<u>36</u>	53	0,4	71	<u>26</u>	33	<u>40</u>	4 1	0
12 pesmi iz Vuka	61	<u>34</u>	51	0,1	79	<u>21</u>	34	<u>38</u>	4 2	0

V slovenskih prevodih je situacija sledeča:

a) Krepki položaji so naglašena pogosteje kot v shr. stihu: od 50 % do 100 %.

b) Trohejskost je še posebej izrazita zato, ker so šibki položaji mnogo redkeje naglašeni kot v shr. stihu: od 0 % do 5 % (šibke položaje sem v tabeli podčrtal).

c) Četrti zlog (v kurzivi), ki je v shr. stihu skoraj vedno nenaglašen, je v slovenskih prevodih enako naglašen kot ostala šibki položaji– slovenski prevajalci te shr. konstante ali ne slišijo ali pa jo ignorirajo.

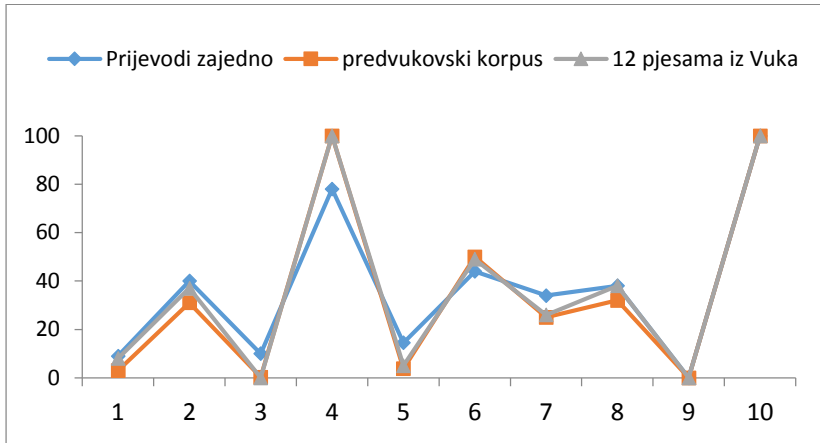
č) Zadnji krepki položaj, to je 9. zlog (tiskano razprto), je naglašen skoraj 100 %, česar v shr. stihu ni – slovenski deseterec ima **izrazito naglasno klavzulo**. Ta ni posledica kake naravne lastnosti slovenskega akcenta, ampak je pesnikova intenca. Možna sta vsaj dva razloga: a) vpliv slovenskega rimanega trohejskega osmerca, v katerem se rimajo skoraj izključno dvozložne besede. b) Shr. narodne pesmi se melorecitirajo: ker pesmi nimajo kitic/strof in je melodija dolga en stih, je konec stiha označen z melodijo. Slovenski prevodi se ne pojejo, v slovenskih pětih pesmih stih nima svoje melodije, saj je v slovenskih ljudskih pesmih melodija dolga eno kitico, v taki pesmi pa konec verza z melodijo ni markiran.

3.2. Trohejsko fraziranje slovenskih prevodov

Tabela 6: Meje med akcentnimi enotami in meje med **besedami** za 4. zlogom (označeno z BES 4)

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	BES 4
Prevod <i>Hasanaginice</i>	<u>15</u>	50	<u>21</u>	66	<u>16</u>	50	39	46	0	100	82
Prevod <i>Kraljević Marko i Musa kesedžija</i>	<u>14</u>	32	<u>7</u>	67	<u>23</u>	44	22	46	0	100	80
Prevod <i>Zidanje Ravanice</i>	<u>6</u>	34	<u>14</u>	81	<u>14</u>	47	35	30	0	100	88
Prevod <i>Kraljević Marko ukida svadbarinu</i>	2	44	0	97	5	34	41	30	1	100	100
Prevodi skupaj	<u>9</u>	40	<u>10</u>	78	<u>14,5</u>	44	34	38	0	100	87
predvukovski korpus	3	31	<u>0,3</u>	100	3,8	50	25	32	0	100	100
12 pesmi iz Vuka	8	37	<u>0</u>	100	5	49	26	38	0	100	100

Trohejsko fraziranje je v grobem podobno kot v shr. stihu, a le v grobem:

V bistvenih detajlih pa je fraziranje v slovenskem prevodu šibkejše kot v shr. stihu (kot že pri *Hasanaginici*) – tako v posameznih pesmih kot v skupnem seštevku:

a) za neparnimi zlogi (sredi stopic) je več besednih mej kot v shr. (v tabeli podčrtano),

b) za parnimi zlogi (na mejah stopic) pa manj kot v shr.

Blizu shr. stihu je le prevod *Kraljević Marko ukida svadbarinu*.

Na strateških mestih – cezura in prva zvežma (3., 4. in 5. zlog) pa so razlike velike.

3.3. Cezura

Slovenski prevodi nimajo cezure tega tipa kot shr. deseterec (100 % meja med akcentnimi enotami). Vsi imajo le tendenco od (66 do 97 % – gl. tabelo 6).

Slovenska cezura, kadar jo pesem sploh ima, je drugačna: to je 100 % meja med **besedami** – zgolj med besedami. Trije od štirih prevodov pa nimajo niti »slovenske« cezure: ima jo le *Kraljević Marko ukida svadbarinu*. Niti drugi slovenski prevajalci shr. deseterca vse do danes (npr. trije različni prevajalci prevodi Njegoševega *Gorskega venca* iz 1907, 1947 in 1983) ne za shr. ne za slovensko cezuro nimajo posluha.

3.4 Most/zevgma

Zevgma pomeni, da za 3. i 9. zlogom ni meje med akcentnimi cenotami. Zevgmo za 9. zlogom imajo vsi štiri prevodi. Zevgmo za 3. zlogom ima le prevod *Kraljević Marko ukida svadarinu*.

Sklep

Primerjava štiri slovenskih prevodov srbohrvaški ljudskih epskih pesmi, napisanih v asimetričnem desetercu, s shr. korpusom (Stefanović 1992) kaže bistvene razlike med obema tipoma stiha v vseh štirih parametrih, ki tvorijo ritem shr. deseterca. Ti ritmotvorni parametri shr. deseterca so: 1) *tendenca* k naglašanju parnih in raznaglašanju neparnih zlogovnih položajev do šestega zloga; 2) trohejsko fraziranje; 3) cezura kot 100 % *meja med akcentnimi enotami*; 4) *zevgma* med 3. in 4. zlogom in med 9. in 10. zlogom. 5) Prva in druga tendenca velja za korpus kot celoto, korpus pa ima *šest različnih tipov*, ki ne sledijo tema dvema praviloma.

Slovenski trohejski deseterec je drugačen, nekako ravno nasproten (nasprotja so tu in v prejšnjem odstavku označena s kurzivo): 1) naglašanje parnih in raznaglašanje neparnih položajev je *izrazito*; 2) trohejsko fraziranje je rahlo *šibkejše*; 3) cezure *ni*; 4) *ukinjena* je prva zevgma. 5) Slovenski trohejski deseterec je *enoten*.

Literatura:

- Aleksander Bjelčević. 2004. Kratki stih slovenskih pesmi od 15. do 18. stoletja. *Slowiańska metryka porównawcza. 8, Krótkie rozmiary wierszowe*.
- Marin Franičević. 1957. *O nekim problemima našeg ritma*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. (Rad JAZU 313.)
- Marin Franičević. 1979. *Rasprave o stihu*. Split: Čakavski sabor.
- Svetozar Petrović. 1971. Jedno sporno pitanje u opisu srpskohrvatskog epskog deseterca. *Metryka slowiańska*. Ur. Zdzysława Kopczyńska in Lucylla Pszczołowska. Warszawa, Krakow itd.: Ossolineum in Polska akademija nauk.
- SLP 1-3: Slovenske ljudske pesmi* 1, 2, 3. Ljubljana: Slovenska matica, 1971, 1981, 1992.
- Mirjana Stefanović. 1992. *Struktura srpskohrvatskoh asimetričnog deseterca u starijim zapisima (XVI–XVIII stoleće)*. Beograd: Institut za književnost i umetnost.
- Marko Terseglav. 1996. *Uskoška pesemska dediščina Bele krajine*. Ljubljana: ZRC SAZU. Dostopno tudi na google books.